

PRATARMĖ

Ši Knyga ir joje publikuojami tekstai privalėjo skleisti giedrą, šviesią ramybę ir kūrybos džiaugsmą. Galbūt jie juos ir skleis, tačiau ne šios ypatybės keletą artimiausių metų lems svarbiausių mūsų knygų toną. Nelaukta netikėtai jas permušė gedulas ir gilus skausmas. Lapkričio 22-ąją staiga sustojo plakusi leidinio Senoji Lietuvos literatūra redakcinės kolegijos nario, visiems mums brangaus žmogaus, profesoriaus Albino Jovaišo širdis.

Su Profesoriumi buvo bendrauta ir tartasi per visą šios Knygos rengimo laiką. Šiuo leidiniu ir redakcinė kolegija, ir gausūs Jo bendradarbiai ketino pagerbti Profesorių, vasarą sulaukusį jubiliejinio – septyniasdešimt penktojo – gimtadienio. Susitikę paskutinįsyk Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (2006 XI 20), atrinkome čia publikuojamas iliustracijas. Profesorius įteikė suredaguotą pokalbio su Virginijumi Gasiliūnu tekstą, ketino peržiūrėti ir papildyti kolegų parengtą savo darbų bibliografiją. Dar kalbėta apie ateities planus, brėžti būsimų darbų metmenys. Deja, visa tai teks įgyvendinti, užbaigti ir toliau plėtoti be Jo. Be Jo nūnai bus lemta pasidžiaugti ir šiuo tekstų rinkiniu, sumanytu ir parengtu reiškiant šiam didžiam Žmogui pagarbą ir meilę.

Trys pirmosios publikacijos skirtos profesoriui Albinui Jovaišui. Šių eilučių autorius apžvelgia Jo gyvenimą, veiklą ir aptaria reikšmingesnius mokslo darbus. Tolesnis tekstas malonųjį Skaitytoją perkels į Valkininkus, kur smagioje draugėje klausytasi Profesoriaus minčių apie sutiktus žmones, darbą Lietuvių kalbos ir literatūros institute (šiandieniniame Lietuvių literatūros ir tautosakos), Lietuvos knygų rūmuose ir Vilniaus universitete, parašytas bei rašomas knygas ir – ultimium, sed non pessimium – šeimą bei artimuosius. Paskiausia iš trijų

publikuojama „Albino Jovaišo bibliografija, 1959–2006“, parengta Dovilės Keršienės ir Miko Vaicekausko. Gyvų Profesoriaus santykį su gyvenimu, taip pat šios knygos rengėjų prieraišumą Jam liudys gausios iliustracijos, kaip jau minėta, kartu su Profesoriumi praėjusių metų rudenį atrinktos šiam leidiniui.

Kitos publikacijos parašytos ir parengtos specialiai šiam rinkiniui. Dainora Pociūtė straipsnyje „Jano Kochanowskio tekstai XVI–XVII a. LDK reformatų giesmynuose“ apžvelgia garsiausio XVI amžiaus lenkų poeto kūrinių recepciją Lietuvoje XVI–XVII a. Nors Kochanowskis nėra viešai išpažinęs evangeliškosios doktrinos, bet ryšius su kai kuriais įtakingais LDK reformatais palaikė. Ši ir kai kurios kitos aplinkybės lėmė, kad Lietuvos reformatai anksti pradėjo savo himnodijoje naudoti Kochanowskio psalmių vertimus ir originalias giesmes. Jau 1563 metais antrame šiuo metu žinomame LDK reformatų giesmyne, išleistame Nesvyžiuje, buvo perspausdinta bene garsiausia Kochanowskio giesmė „Czego chcesz od nas Panie za twe hojne dary“. Antrą kartą kaip bažnytinis himnas ji buvo pakartota 1581 metais Vilniuje išėjusiame Lietuvos reformatų giesmyne. Jos vertimas į lietuvių kalbą išėjo Stepono Jaugelio-Telegos parengtame Knygos nobažnystės krikščioniškos giesmyne, 1653 metais išspausdintame Kėdainiuose. Aštuonios Kochanowskio į lenkų kalbą išverstos psalmės buvo perspausdintos Vilniuje 1581 metais. Šešios į lietuvių kalbą išverstos Kochanowskio psalmės pirmąkart buvo išspausdintos Vilniuje 1598 metais. Keturiolikos tokių psalmių lietuviški vertimai buvo publikuoti minėtame Jaugelio-Telegos giesmyne. Kochanowskio psalmes į lietuvių kalbą vertė ne tik reformatai, bet ir katalikai. Keliolikos tokių vertimų esama 1646 metais Vilniuje pasirodžiusiame Saliamono Slavočinskio giesmyne. Šie faktai rodo gyvų Lietuvos ir Lenkijos kūrėjų bendradarbiavimą, vykusį jau XVI amžiuje.

Dariuszas Dąbrowskis straipsnyje „Romanovičiai Motiejaus Strijkovskio Lenkų, Lietuvių, Žemaičių ir visos Rusijos kronikoje“ aptaria kai kurias šio kūrinio šaltinių, turinio ir poetikos ypatybes. Mokslis-

ninko nuomone, įvairialypį savitą Strijkovskio tekstą dėl daugelio priežasčių iki šiol sunku įvertinti, siekiant pateikti pilną, visapusišką ir išsamų šio reikšmingo visam regionui istoriografinės minties paminklo apibūdinimą. Pasirėmęs Jano Długoszo tyrėju, analizavusių paskiras Lenkijos Karalystės kronikos temas ar siauresnius epizodus, sėkme, Dąbrowskis siūlo prie platesnių apibendrinimų eiti, iš pradžių Strijkovskio kūrinį įvairiais aspektais ištyrus pagal pavienes siauresnes temas. Savo tyrimui mokslininkas pasirinko Romanovičių vaizdavimą Kronikoje. Apie šią dinastiją Strijkovskis pasakoja maždaug 50 įvairaus dydžio ir svarbos epizodu. Mokslininkas nurodo, jog Kronikos informacija plaukia iš ketveriopų šaltinių: lenkų autorių, rusėnų metraštininkų, taip pat iš jų abiejų drauge paėmus ir iš paties Strijkovskio vaizduotės. Toliau ištyręs naratyvų apie šią giminę ypatumus, mokslininkas pateikia reikšmingų išvadų apie Strijkovskio darbą su šaltiniais (pirmiausia su Haličo-Voluinės kronika), taip pat apie XVI amžiaus istoriko mentalitetą, jo kūrybines ir kultūrinės aspiracijas bei kitus tolesniems tyrimams svarbius dalykus.

Vidas Poškus straipsnyje „Palemono atvaizdas“ prie lietuvių kilmės iš romėnų legendos prieina iki šiol veik nevaikščiotu taku: jis šią legendą aptaria vizualiuoju aspektu. Mokslininkams diskutuojant apie Renesanso Didžiojoje Kunigaikštijoje ypatybes ir ne vienam tvirtinant, jog šiose teritorijose nebūta klasikinės Antikos gaivinimo, neretai kvestionuojamas Renesanso kaip kultūrinės epochos (humanitarinių mokslų atstovų darbuose) ar stiliaus (dailėtyriniuose tekstuose) egzistavimo klausimas. Remiantis Erwino Panofskio, Danieliaus Arasse'o teiginiais, Poškaus straipsnyje keliama prielaida apie lietuviškosios Renesanso dailės dvilypį charakterį ir linkstama jį apibrėžti „manieristinio Renesanso“ terminu. Tokiam Renesansui būdingas stilistinis „negrnyumas“, įvairių meninių tradicijų sintezė, naujos humanistinės pasaulėžiūros paveikti motyvai ir siužetai. Šis teiginys argumentuojamas kertinės pasakojimų apie lietuvių kilmę iš romėnų figūros – legendinio „lietuvių tautos“ protėvio, „romėnų aristokrato“ Palemono –

ikonografija. Motiejaus Strijkovskio poemoje Goniec Cnoty (1574) pirmą kartą pasirodę romėnų kilmės lietuvių protėvių atvaizdai, anot Poškaus, buvę nuplagijuoti ir išpopuliarinti Alessandro Guagninio veikale Sarmatiae Europaeae descriptio (1578, 1581²). Su Palemono ir kitų romėniškųjų protėvių atvaizdais į XVI–XVII amžių LDK dailę buvo „įvesti“ antikiniai motyvai (pirmiausiai medalioninėmis imago clipeata formomis). Dėl šių personažų (tiksliau – „senų“ ir „jau praežuvusių“, bet literatūroje aprašytų artefaktų) manyta, kad regione egzistavo lygiai toks pats antikinis paveldas kaip ir Apeninų ar Balkanų pusiasaliuose. Taip formavosi „vietinės“, „savos“ Antikos paminklų vaizdinys. Palemono ir jo palikuonių atvaizdai įkūnijo esminius LDK manieristinio Renesanso bruožus.

Živilė Nedzinskaitė straipsnyje „Autorystės problemos dviejuose lotyniškuose XVII a. proginės literatūros kūriniuose“ aptaria kelis Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus recepcijos klausimus. Sarbievijumi pradėta sekti, jo poeziją imituoti bei jo poetikos teiginiais remtis dar jam gyvam esant. Ypač daug Sarmatų Horacijaus kūrybos recepcijai nusipelnė Vilniaus universiteto profesoriai ir studentai. Nedzinskaitė aptaria tos recepcijos pavidalus, analizuodama keletą proginės poezijos leidinių.

Pirmasis iš jų – tai Panegyricus perillustri ac reverendissimo domino d. Georgio Tyszkiewicz custodi Vilmensi et praeposito Grodnensi... suffraganeo Vilmensi feliciter inaugurato gratulandi studio a Constantino Jędrzeiewski in Alma Academia Vilmensi S.J. poseos studioso totius Academiae nomine dedicatus anno MDCXXVIII. Nedzinskaitės tvirtinimu, ši Panegirika, skirta pasveikinti šviesiausiąjį ir garbingiausiąjį poną Jurgį Tiškevičių, turi daugybę panašumų su ankstyvąja Sarbievijaus poema In primo optatissimo auspiciatissimoque illustrissimi ac reverendissimi domini, domini Stanislai Kiszka Dei gratia episcopi Samogitiae, in metropolim suae dioecesis adventu gratulationes oblatae. Minėtoji panegirika ir šie Sveikinimai šviesiausiam ir garbingiausiam ponui, Dievo malone Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai

parašyti hegzametrų, abi poemos yra panašios apimties, neįmantraus siužeto, abu šiuos kūrinis sieja veiksmo ir vietos panašumas, juose veikia daugybė personifikuotų abstrakčių sąvokų, o poetinių vaizdų panašumas, tikrovės ir fantazijos siejimas į darnią visumą, veiksmo eiga, tų pačių veiksmožodžių, epitetų kartojimas liudija neabejotinas abiejų sąsajas.

Tyrimui pasirinktas antrasis leidinys yra proginės poezijos rinktinė. Tai – Echo lyrica inter montes, lucos, fontes Lycaei Academici Vilnensis Soc. Jesu in felici... Abrahami Wayna, episcopi Vilnensis, in suam cathedram ingressu... ab illustri et nobili studiosa inventute smmo gratulandi studio repraesentata. Šitą Lyrinį aidą sudaro devyniolikos autorių kūryba. Nedzinskaitės vertinimu, jis ne tik stebina turinio vientisumu bei nuoseklumu, bet ir pasižymi Sarbievijaus vartotų posakių gausa, tik jam būdingais epitetais ir poetiniais vaizdiniais. Jaunos mokslininkės tyrimų rezultatai labai svarbūs: jie parodo, kad Sarbievijaus receptija Lietuvoje prasidėjusi dar XVII amžiuje, ir atskleidžia kai kuriuos pavidalus, kuriais senojoje Lietuvoje buvo kuriama savita lotyniškosios literatūros tradicija.

Liucija Citavičiūtė straipsnyje „Prielaidos lietuviškos knygos plėtotėi Karaliaučiuje pirmajame XVIII amžiaus dešimtmetyje“ toliau supažindina su iškilaus XVIII amžiaus Prūsijos Bažnyčios, mokslo ir kultūros veikėjo Johano Jakobo Kvantto (1686–1772) gyvenimu ir veikla (pirmasis mokslininkės straipsnis apie jį išspausdintas Senojoje Lietuvos literatūroje, 20 knygoje (Senosios raštijos profiliai), p. 73–124). Lietuvių literatūros ir kultūros istorijoje Kvantas žinomas kaip aktyvus lietuvių religinės raštijos puoselėtojas. Jo asmenybės formavimuisi didžiulės įtakos turėjo ano meto akademinė ir kultūrinė-politinė aplinka. Kvantto studijų metais įvyko reikšmingas politinis įvykis – pirmojo Prūsijos karaliaus karūnavimas Karaliaučiuje. Iš Citavičiūtės tyrimo matyti, jog šis politinis aktas labai suintensyvino lietuvių literatūrinį gyvenimą. Po dešimtmečius trukusios stagnacijos per trumpą laiką buvo išspausdintos net penkios lietuviškos knygos. Jas

parengė, Kvantui ėmusis iniciatyvos, atgimstančioje Albertinoje dėstę profesoriai ar studijų kolegos. Pasirodžius šioms knygoms, Prūsijoje išiziebė pirmoji filologinė polemika. Jaunasis Kvantas atidžiai stebėjo pokyčius, vykstančius jo aplinkoje. Mokslininkės tvirtinimu, jis tada pamatęs, kad lietuviams stinga pačių reikalingiausių knygų – Biblijos, katekizmo, naujo giesmyno. Kai po kelių dešimtmečių jis užėmė aukštą postą Liuteronų Bažnyčioje, iš karto pasirūpino reikalingų religinių knygų rengimu ir leidyba.

Astos Vaškelienės straipsnyje „Lietuvos XVIII a. lotyniškoji laidotuvių kūryba“ pirmąsyk lietuvių literatūros istorijoje pateikiama šio žanro ir tematikos lotyniškosios raštijos nurodytu laikotarpiu apžvalga. Autorės vertinimu, didžiausią XVIII amžiaus proginės literatūros kūrinių pluoštą sudaro panegirikos ir sveikinamojo pobūdžio leidiniai. Reikšminga vieta proginėje literatūroje priklausančiai dar ir laidotuviams tekstams. Jiems būdinga savita tematika ir stilistika. Šie kūriniai taip pat svarbūs kaip iliustratyvus dedikato asmeninio gyvenimo atspindys ir tam tikras meninis to meto visuomenės gyvenimo bei istorinių įvykių dokumentas.

Iš Vaškelienės tyrimo matyti, kad XVIII amžiaus laidotuvinės kūrybos repertuare dominuoja proziniai panegiriniai kūriniai. Mirusiajam pagerbti buvo skiriamos enkominio pobūdžio kalbos, neretai dar pagražintos eloginiais intarpais. Laidotuvių proga Lietuvoje kur kas rečiau rašyta poezija. Didesnę pastarosios dalį sudaro nedidelės apimtys eleginio pobūdžio kūrinių, eiliuoti eleginiu distichu. Iš minėtų nedidelės apimtys kūrinių grupės išsiskiria bene vienintelė įspūdingos apimtys (464 eil.) laidotuvių giesmė, skirta Jonui Ursinui Davainai Sologubui (Carmen lugubre, 1749). Autorės vertinimu, šis kūrinys, eiliuotas hegzametru, traktuotinas kaip brandžiojo Baroko tradiciją iliustruojantis pavyzdys.

Toliau einančiame šių eilučių autoriaus straipsnyje pristatomas sumanymas parengti naują enciklopedinį žinyną, skirtą įvairiai informacijai apie senosios Lietuvos XIII–XIX amžiaus raštiją. Sumanymą

palaike vertingos patirties sukaupę įvairių Lietuvos literatūrų istorikai, 2005 m. birželio 28 d. susirinę į Lietuvos literatūros ir tautosakos institutą. Jie pritarė pasiūlytam enciklopedinio žinyno Senoji Lietuvos raštija konceptui, chronologinei lentelei, numatomam turiniui, taip pat pateikė nemažai reikšmingų pasiūlymų. Juos apibendrinus, antrą 2005 metų pusę buvo parengta principinė tokio leidinio schema. 2006 metais parašyti pirmieji straipsniai. Enciklopedinio žinyno pagrindą ilgainiui turėtų sudaryti duomenų bazė ir jos pagrindu parengtas leidinys, susidedantis iš trijų tomų. Vienas iš jų būtų skirtas epochoms, judėjimams, kryptims, idėjoms, konceptams ir problemoms, kitas – raštijos pavidalams, laikmenoms, sklaidai, institucijoms, rūšims, žanrams, sąvokoms ir terminams, o trečias – žymesniesiems autoriams bei raštijos paminklams. Šioje publikacijoje dar pateikiama straipsnių parvyzdžių, sukurtų 2006 metais.

Toliau pateikiami „Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo žurnalų Senoji Lietuvos literatūra ir Colloquia rengimo principai“, suformuluoti Loretos Jakonytės, Kristinos Mačiulytės ir Miko Vaicekausko. Pirmąkart tokie principai buvo paskelbti SLL 2004 metais (Mikas Vaicekuskas, par., „Mokslinio leidinio rengimas“, in: Istorijos rašymo horizontai, Vilnius, 2004, p. 389–399). Per prabėgusius metus buvo sukaupta vertingos redagavimo patirties. Ja remiantis, nežymiai pagerinti nuostatai ir pridėta nauja dalis apie reikalavimus, kuriuos SLL rengėjai nuo 2007-ųjų kels straipsnių autoriams. Su pastarąja publikacija metodinių reikalavimų formulavimas nesibaigs. LLTI Senosios literatūros ir Tekstologijos skyriuose dirbantys specialistai, tardamiesi su kolegomis iš Lietuvos kalbos instituto ir Vilniaus universiteto, rengia rekomendacijas, kaip SLL cituoti, aprašyti ir kitaip perteikti senosios raštijos paminklus, kokiomis santrumpomis žymėti dažniau cituojamus XIX–XXI amžiaus Europos šaltinių, taip pat biobibliografinės ir kitokios informacijos, mokslo periodinius ir įvairius tęstinius leidinius.

Taigi Senoji Lietuvos literatūra nuo 2007 metų truputį pakeis vidaus pavidalus. Tie pokyčiai neturėtų atsiliepti joje spausdinamų

publikacijų mokslinei kokybei ir vertei. Nežymias permainas lemia reikalavimai, kuriuos Senajai Lietuvos literatūrai iškėlė atmainingo mokslinio gyvenimo pokyčiai. Mat nuo 2006 metų mūsų leidinys skelbiamas Lituanistikoje – interneto humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimų duomenų bazėje, prižiūrime ir tvarkome Kauno technologijos universiteto specialistų. Kol kas į bazę sudėtos anksčiau parengtos ir 2005 metais SLL išspausdintos mūsų publikacijos. KTU specialistų prašymu jas minėtai bazei rengėme, laikydamiesi kai kurių papildomų reikalavimų, svarbių ne spausdinamam, o virtualioje erdvėje skelbiamam mokslo kūriniumi. Redakcinei kolegijai atrodo, kad tie keli papildomi reikalavimai turėtų būti keliami ir spaudai rengiamiems SLL straipsniams.

Netrukus virtualioje erdvėje bus prieinamas ir šis SLL tomas, mūsų dedikuojamas profesoriui Albinui Jovaišui. Nors toji erdvė – virtuali, tačiau tikime, kad ji tvariau ir ilgiau už bet kokį spaudinį liudys mūsų pagarbą ir meilę šiam Žmogui.

Sigitas Narbutas
Vilnius, 2007 m. vasario 1 d.